

COMUNICACIÓ

Xavier Ibáñez: *Poesia filosòfica en Plató*

En el llibre X de *La república* Sòcrates es refereix llargament a la querella entre la filosofia i la poesia. Rebutja la segona amb l'argument que, tot parlant de la vida bona, els poetes parlen en realitat del que no saben, però ho fan de tal manera que persuadeixen els qui els escolten i els porten, així, a la ignorància i a una vida dolenta. Contra el primer efecte que els arguments esgrimits poden provocar en el lector massa fixat en la lletra del fragment en qüestió, convé advertir que aquesta censura de la ficció poètica és feta per un personatge fictici inventat per Plató. Plató fa, doncs, que un dels seus personatges ficticis articuli una crítica de la ficció. Quin sentit té que Plató elabori una crítica de la poesia en un gran poema elaborat per ell mateix? La paradoxa ens recorda també la del final del *Fedre*, on Sòcrates argumenta contra l'escriptura... en un text escrit per Plató.

Pretenem a continuació mostrar només, molt breument, que el passatge de la lletra platònica a què acabem d'al·ludir no pot ser interpretat com un rebuig de l'activitat poètica, sinó tan sols com un rebuig d'una certa manera de fer poesia. O dit en positiu: pretenem mostrar només que, malgrat la censura que Plató fa d'una certa poesia, l'obra platònica ens mostra arreu que hi ha un cert ús filosòfic de la poesia que no solament no és censurable, sinó que fins i tot és considerat per Plató imprescindible en la recerca de la veritat. Procediré així: enunciaré primer quatre sentits possibles de la ficció; i indicaré, en segon lloc, de forma succinta, quins d'ells tenen un paper o altre en el pensament de Plató.

A grans trets, podem distingir quatre sentits importants de la ficció dins el pensament filosòfic: 1) com a engany o il·lusió; 2) com a mite fundacional; 3) com a història o narració d'uns fets d'un poder ja constituït que forja la identitat d'una comunitat, i 4) com a figura del pensament necessària per a accedir a la veritat. Per fer-ho ràpid, en lloc d'explicar cada sentit provaré de mostrar-los amb quatre il·lustracions.

- 1) La ficció com a engany és el que recomana Maquiavel al *Príncep* per tal de governar de forma competent. És curiós

que un pensador com Maquiavel, que fa descansar la seva doctrina política en l'afirmació que convé superar la ingenuïtat dels antics i cenyir-se a la realitat, ens doni com a resposta realista una doctrina de la producció de ficcions per a l'ús del poder.

- 2) Tot poder constituït amaga la violència exercida en el moment de la seva institució i refà ficticiament el seu origen per tal de poder pensar i defensar la institució del cas en la seva continuïtat i en la seva permanència, és a dir, en la seva legitimitat. També des de la filosofia s'ha fet ús de la ficció en aquest sentit: els teòrics del iusnaturalisme posen en l'origen la ficció de l'estat de naturalesa i del pacte constitucional per a fonamentar la legitimitat de l'Estat en la seva constitució actual. En algun lloc Yves Charles Zarka suggereix que és el fet de prendre consciència del caràcter fictici o mític d'aquestes categories el que explica el camí del pensament polític modern cap a l'Idealisme.
- 3) Els partidaris de la *Common Law*, com Blakstone, denuncien el caràcter fictici de la fonamentació iusnaturalista del Dret, i en defensen una justificació positiva, històrica i costumista. Deixant de banda el problema teòric de com se'ns fa accessible el passat, i de fins a quin punt tota història no juga en cert sentit amb la ficció, fins i tot suposant, doncs, que el relat del passat fos verídic, aquesta postura descansa igualment sobre una ficció: la que ens fa passar els casos nous i les circumstàncies noves no previstes per la llei i els costums del passat com si fossin casos particulars de situacions ja previstes.
- 4) El geni maligne de Descartes, el Leviatan de Hobbes, la casa sòlida de Kant, la canya de Pascal, el superhome de Nietzsche, l'escala de Wittgenstein... són figures poètiques del pensament filosòfic al servei de la veritat.

Establim, ja aquí, la nostra hipòtesi que provarem d'il·lustrar per al cas de Plató: hi ha coses que no es poden dir amb el llenguatge propi de les proporcions i les mesures; quan no es parla del que es pot mesurar sinó de la mesura, quan no es parla d'una part sinó del tot, el filòsof ha de recórrer a l'ús d'imatges

poètiques. Considerem primer, per començar a veure-ho, els tres primers sentits. Tots tres tenen en comú que usen (o fins i tot recomanen) la ficció quan es tracta de procurar i de pensar una vida bona. Els dos segons ens mostren encara això: la ficció es fa necessària perquè aquest home que ha de procurar-se una vida bona, per a fer-ho ha de pensar el tot de la seva situació essent ell només una part d'aquest tot. El fet que el tot de la meua situació – de forma especialment clara el seu origen– no estigui donat davant meu, dificulta (potser de forma insuperable?) el meu accés a ell. Si la filosofia és la ciència del Tot, el filòsof –només una part– es troba en la dificultat d'accedir a aquest tot de la seva situació. Arribem així al quart sentit –filosòfic– de la ficció. Acabem remetent ja a Plató.

En primer lloc, la censura de la sofística sembla suggerir que Plató rebutja el sentit maquiavèl·lic de la ficció —tot i que en *La república* parla de «les nobles mentides».

La versió platònica del segon sentit del terme el trobem en llocs diferents. Són exemples eminents la palinòdia central del *Fedre* i el mite del cosmos regirat del *Polític*. En el *Fedre* Sòcrates remet directament al poeta Estesícor, el nom del qual sona en grec, literalment, «el qui endreça el cor o la pluralitat». En tots dos llocs es tracta de guanyar una visió del tot considerat després que el tractament que se n'ha fet en la conversa anterior se n'ha quedat només amb certes parts. En el *Fedre*, per exemple, l'alternativa feble entre si és millor ser amant o ser amat es resol en una visió més robusta de la unitat amant-amat. És destacable que la tasca de la reunió i de la visió del tot s'encomani aquí a un poeta. Però també cal notar que en cap dels dos diàlegs aquesta no és la darrera paraula de Plató.

El tercer sentit de ficció és el que trobem exemplificat en cada diàleg platònic. Tot diàleg és una història, que refà ficticiament una escena passada que ens ha de permetre aclarir el present. En el cas de Plató, les històries narrades apareixen en el seu conjunt com una defensa de la filosofia, certament en el seu possible paper de mediació benèfica a la ciutat, però també com a orientació de vida superior. Com sigui, tot diàleg platònic és, doncs, un poema.

Per fi, quart i últim, si la filosofia és orientació de vida, i la vida orientada demana mesura, és evident que la filosofia és, tal com

veiem de forma explícita en el *Teetet* i en el *Protàgoras* entre altres diàlegs, ciència de la mesura. Ara bé: si la matemàtica és la ciència de les coses que són segons ordre i mesura, és obvi que el saber matemàtico-analític és insuficient per a donar compte de la mesura de la vida humana i del món, perquè la mesura és en tot cas allò que permet que hi hagi matemàtica i no pas, doncs, res que pugui ser explicat per aquest saber. L'aporètica del saber humà té aleshores el seu origen en el fet que la llibertat humana constitueix com una esquadra sobre el cos de la necessitat, de manera que l'aclariment de la situació humana demana certament pensar l'àmbit de la necessitat (el que té d'ordre i mesura), però demana també pensar la situació humana en la seva tensió dramàtica vers la mesura sobrehumana del viure humà. És potser per això que l'*epistème* demana el govern de la *phrónesis*.

Acabem. Quan Plató pren la perspectiva sinòptica, de consideració del tot, remet sovint als somnis, als mags, als endevins (Sòcrates mateix és considerat així en l'escena inicial del *Teetet*)... i a la poesia. La poesia és necessària perquè el tot de la vida humana no suporta un tractament analític; i el tot (*holos*) de la vida humana no suporta un tractament analític perquè no és la mera suma de les parts (*pan*). Allà on acaba l'anàlisi, comença la poesia. Allà on la poesia i l'anàlisi treballen juntes, en un teixit que Plató anomena «dialèctica», trobem el que podem anomenar, seguint Rosen, «la poesia filosòfica». Això és, en efecte, el que trobem en tots i cadascun dels poemes de Plató.

COL·LOQUI

Jordi Sales: Voldria dir una cosa molt puntual. El tercer sentit de ficció que has utilitzat per a parlar de Plató, en el cas de Plató això es diu «drama». Nosaltres tendim a entendre per «poesia» la poesia lírica. La imatge homèrica és l'enciclopèdia tribal, la *póiesis* és la producció. La nostra posició és romàntica. Però la construcció del diàleg platònic és l'obra d'un poeta.

Ignasi Roviró: El Dr. Sales apunta un tema ben interessant: la confusió entre poesia i poesia lírica. Vull recordar que quan Aristòtil confegeix una poètica, hi parla fonamentalment de tragèdia, i, en l'aspecte formal, no hi ha res que l'obligui a ser ritmada mètricament. En la *Poètica* d'Aristòtil s'hi veu com perquè un argument sigui admès pel públic ha de parlar de l'universal, d'allò que afecta a tots, en la mesura en què tots som humans. Però no es queda en l'ambigüïtat de l'universal, sinó que necessita del particular perquè l'universal sigui creïble. En la *Poètica*, per altra banda, hi descobrim un desplaçament subtil: de la dualitat universal/singular es passa a l'oposició entre argument coherent i argument incoherent. Ho ampliaré en la meva comunicació.

Antoni Bosch: No solament en la *Poètica*, també en la *Retòrica* Aristòtil parla de la poesia, i aquí Aristòtil parla explícitament de Plató com a poeta. Em sembla molt important. D'altra banda, els mateixos diàlegs platònics utilitzen «*póiesis*» referint-se a Homer, i el citen. En la meva comunicació es veu que una cosa és l'estudi de Plató dels poetes, i com se serveix Plató de les citacions. Perquè de vegades fa trampa. I això és un tema interessant: com Plató recrea la poètica, com se'n serveix.

Xavier Ibáñez: A més de l'afirmació *explícita* d'Aristòtil, segons la qual Plató és un poeta i els seus diàlegs són poesia, i que justifica el sentit que –seguint Rosen– he volgut donar al terme «poesia» en la meva comunicació, val a dir que en l'obra de Plató hi trobem també passatges autoreferents que confirmen l'afirmació d'Aristòtil i la nostra lectura. Així, per exemple, al final de *El convit*, Sòcrates, parlant amb Agatò i Aristòfanes, suggereix que hi ha un tipus d'escriptura en què tragèdia i comèdia s'uneixen. Aquest

tipus d'escriptura és el diàleg platònic. El diàleg platònic és, doncs, una combinació de comèdia i tragèdia. L'afirmació aristotèlica que la tragèdia és un gènere de la poesia conté ja, per si sol, l'afirmació que els diàlegs platònics són poesia...

Antoni Bosch: Sòcrates, en *El convidat*, no sols diu això, sinó que, a més, és l'únic que no s'adorm i que no acaba borratxo...

Dr. Antoni Bosch Veciana.